

Jornades Europees d'Agricultura Periurbana

Estratègies i instruments per a la protecció i gestió sostenible dels espais agraris periurbans a la Unió Europea

Viladecans, 12 i 13 de maig de 2004

CONCLUSIONS DE LES JORNADES

Josep Montasell i Dorda

13 de maig de 2004

A l'iniciar les conclusions d'aquestes Jornades d'Agricultura Periurbana, que s'han desenvolupat durant dos dies intensos amb el títol de "Estratègies i instruments per a la protecció i gestió sostenible dels espais agraris periurbans a la Unió Europea", i abans de les conclusions pròpiament dites, voldria recordar cinc dates importants, que fan referència a la preservació i gestió dels espais agraris periurbans a Europa.

Les primeres referències es remunten a fa 25 anys, concretament a l'any 1979, any que a l'Estat Espanyol tot just celebràvem, en un 3 d'abril, les primeres eleccions municipals democràtiques després de 40 anys de dictadura. Aquest any 1979 la OCDE (Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmic) adoptà el 14 de març unes recomanacions sobre el paper de l'agricultura en la gestió de les àrees periurbanes, fent una crida als diferents governs "*per tal de tenir cura dels espais agraris periurbans posant els mecanismes necessaris per impulsar-los*". Era el resultat d'un esdeveniment que la OCDE havia organitzat a París amb tots els seus països membres per tractar de l'agricultura periurbana¹.

En aquest mateix any (1979) a Catalunya, en el Paraním de la Universitat de Barcelona es va presentar un document titulat: "*Propostes per a la ordenació de l'espai no urbanitzat i per a la gestió dels recursos naturals adaptades a les necessitats del Paísos Catalans*". Propostes elaborades conjuntament per diversos departaments de les universitats del Paísos Catalans². El document constata que "*amples cercles del nostre poble reclamen que sigui empresa amb urgència una política enèrgica de racionalització de l'ús de la terra i dels recursos naturals, que garanteixi la conservació, per a les generacions vinents, d'unes condicions mínimes de productivitat del sòl i de qualitat de la vida ...*".

---

¹ OCDE (Organisation de coopération et de développement économiques). *L'agriculture dans l'aménagement des aires per-urbaines*. París 1979

² Departament de biologia, facultat de Ciències de Girona, Departaments de Botànica, Facultat de Biologia de Barcelona i Facultat de Ciències de Barcelona (Bellaterra); Departaments d'Ecologia, Facultat de Biologia de Barcelona i Facultat de Ciències de Barcelona (Bellaterra); Departament d'Estatografia i Geologia Històrica, Facultat de Geologia de Barcelona; Departament de Geodinàmica Externa, Facultat de Ciències de Barcelona (Bellaterra); Departaments de Geografia, Facultat de Filosofia i Lletres de Ciutat de Mallorca, Facultat de Filosofia i Lletres de València i Facultat de Geografia i Història de Barcelona i Facultat de Lletres de Barcelona (Bellaterra); Departament de Geologia, Facultat de Ciències de Girona; Departament de Geomorfologia i Tectònica, Facultat de Geologia de Barcelona; Departament de Zoologia, Facultat de Biologia de Barcelona.

A Catalunya, a la ciutat de Mataró, aquell mateix any 1979, durant tres dies d'octubre la Unió de Pagesos de Catalunya va organitzar unes Jornades Agràries titulades: *“l'ordenació del territori i l'agricultura en comarques densament poblades”*. Jornades realitzades amb el suport de la Conselleria d'Agricultura Ramaderia i Pesca (DARP), que foren inaugurades per aleshores Conseller del DARP, Honorable Josep Roig i clausurades pel Molt Honorable President de la Generalitat de Catalunya, Josep Tarradellas.

Amb el conjunt de les ponències d'aquestes Jornades el Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya va publicar un llibre amb el mateix títol de les jornades, que ha estat tot un referent per molts planejaments urbanístics municipals durant molts anys.

Onze anys més tard el 21 març de 1990 el Consell Regional de la Regió de la Llombardia a Itàlia va aprovar, per majoria absoluta, la Llei Regional 24/90, de 23 d'abril per la qual es constituïa *“el Parc regional del cinturó metropolità. Parc Agrícola. Sud Milà”*. Parc que sense cap dubte ha estat y continua sent una referència per molts de nosaltres.

Més recentment, el 16 d'abril de 1997, El Parc Agrari del Baix Llobregat es presentà oficialment en societat en la Seu del Consell Comarcal del Baix Llobregat. La presentació la va fer el President de la Diputació de Barcelona, Sr. Manel Royes, el President del Consell Comarcal, Sr. Josep Montilla, i el Coordinador Nacional de la Unió de Pagesos de Catalunya, Sr. Josep Riera. A la taula també hi era present el Diputat President de l'Àrea d'Espais Naturals de la Diputació de Barcelona, Sr. Francesc Martos.

Era un acte de compromís mutu per *“salvaguardar el sòl agrícola de qualsevol iniciativa especuladora o urbanitzadora”*, com va afirmar el President de la Diputació, per *“preservar l'agricultura periurbana del delta i vall baixa del Llobregat”* com va dir el President del Consell Comarcal i per *“potenciar l'activitat agrícola com activitat econòmica i garantir que els pagesos puguin viure del seu treball”* com va insistir el Coordinador Nacional de la Unió de Pagesos, coincidint tots ells en que s'esperava que *“fos un precedent per a altres zones de Catalunya”*.

Després d'un procés de legalització, no es fins el 26 de juny de 1998 que es constitueix formalment el Consorci del Parc Agrari del Baix Llobregat

Són uns referents personals importants per a tots aquells que estem compromesos amb la preservació i desenvolupament dels espais agraris periurbans a Catalunya. Cada un de nosaltres podem tenir-ne d'altres. Siguin quins siguin, és fonamental tenir referències històriques que ens ajudin a entendre el present i orientar el futur.

Aquest no oblit de la història, i el compromís personal en la defensa de l'espai agrari en general i el periurbà en concret, ens ha de portar a que les conclusions d'aquestes Jornades no siguin la constatació d'una realitat, ni un memorial de greuges, sinó uns reptes dirigits a nosaltres mateixos, a les administracions públiques, al sector agrari i a la societat en general perquè com recorda el principi primer de la II Conferència Europea sobre desenvolupament rural, reunida a Salzburg del 12 al 14 de novembre de 2003,: *“no hi ha agricultura sense un camp viu, ni un camp viu sense agricultura, però*

un camp viu no solament repercuteix en benefici de la societat rural sinó també en la societat en el seu conjunt”.

No podem oblidar, tal com hem constatat en aquestes Jornades, que el territori és finit i heterogeni, que presenta diferents qualitats i aptituds i que esdevé el suport per a les actuacions humanes, fent que el sòl es constitueixi en un recurs en sí mateix, i es converteixi en un bé cobejat per diferents funcions. L'exemple més viu del conflicte que genera l'intent d'apropiació del territori, personificat en l'antagonisme entre els interessos urbans y rurals, es dona en els espais periurbans.

Després de més de 25 anys, aquí i arreu d'Europa, de reflexionar i de debatre sobre els espais agraris periurbans, de fer propostes per preservar-los i gestionar-los, pot ser reiteratiu, i fins i tot ocios, continuar constatant realitats més o menys conflictives o fer declaracions de futur més o menys creïbles.

El què avui importa no és determinar qui s'identifica amb la preservació dels espais agraris, ni qui fa propostes més o menys ben intencionades; sinó saber on s'adopten les decisions que afecten a l'espai agrari periurbà, i quina és l'actitud real - d'aquells que diuen identificar-se amb ell- davant de situacions extremes com la pressió urbanística o la construcció d'una infraestructura. Per això, més que mai, en una Europa que s'està periurbanitzant, cal convertir les propostes, els greuges, en reptes.

Els reptes, que en aquestes Jornades s'han plantejat són:

1. **Aconseguir el reconeixement específic social, polític i administratiu**, a nivell europeu, estatal, regional i local, de l'existència de zones periurbanes amb activitat agrària sotmeses a dificultats específiques, així com del paper que els hi correspon en la relació ciutat /camp.
2. **Reconèixer que l'agricultura periurbana suporta indubtables problemes limitants i específics** de característiques clarament detectables i definibles que configuren dificultats especials per a les quals cal impulsar mesures concretes que facin possible preservar, ordenar i gestionar els espais periurbans amb activitat agrària productiva
3. **Impulsar principis i criteris bàsics comuns, d'àmbit europeu**, sobre els espais agraris periurbans, on es reconeixin els seus valors i les funcions que desenvolupa aquest espai, i que serveixin de base per desplegar legislacions específiques sectorials i territorials per a la seva protecció i desenvolupament.
4. **Interioritzar que els veritables protagonistes de l'espai agrari**, hi cap on ha d'anar dirigida fonamentalment qualsevol acció pública d'intervenció i gestió dels espais agraris periurbans, **són els pagesos i pageses** i el territori on puguin ells desenvolupar la seva activitat.
5. **Assumir que l'espai agrari periurbà, és el medi físic on s'estableixen les relacions entre el sistema biofísic i l'activitat agrícola**, ramadera i/o forestal que s'hi desenvolupa, però també és, per a moltes poblacions, la **façana** i el seu paisatge convertint-se en un element que identifica i caracteritza el municipi, a

més d'un territori fonamental per a les **connectivitats** dels espais naturals i pel manteniment de la diversitat biològica i paisatgística.

6. **Reconèixer el paper multifuncional de l'activitat agrària**, al ser capaç d'assegurar satisfactòriament el vincle entre una producció sostenible, la qualitat i la seguretat alimentària, l'equilibri territorial i la preservació del món rural, el manteniment del paisatge i el respecte a les condicions mediambientals, així com per la capacitat de generar serveis cap a la ciutat com la utilització de matèria orgànica urbana prèviament reciclada i compostada, d'aigües residuals urbanes depurades i amb qualitat agronòmica, a més de ser espais per la recarrega del freàtic.
7. **Utilitzar el paper multifuncional de l'activitat agrària com un recurs per diversificar l'activitat econòmica de l'empresa agrària** tot donant resposta a les noves demandes que la societat fa dels espais agraris (productes artesanals, espais pel lleure i per activitats pedagògiques, agroturisme, restauració rural, servei de guiatge, etc.)
8. **Assumir que l'espai agrari periurbà es troba constantment apropiat** per diversos grups d'individus amb la finalitat de portar a terme les més variades activitats. Aquesta apropiació multiseccular, constant i moltes vegades contradictòria, ha fet de l'espai agrari periurbà, un territori singular, de pas, de conquesta, explotat, envaït, indisciplinat, contenidor, dinàmic, provocador, ple, amb protagonistes diversos, etc., en definitiva, **un territori on s'ha d'intervenir necessàriament, des de la planificació i la gestió.**
9. **Incorporar la lògica dels ecosistemes agraris en la descripció dels espais agraris periurbans**, en les descripcions dels paisatges agraris i en el planejament territorial i urbanístic. Mentre es continuï descrivint, preservant, ordenant i planejant els espais agraris periurbans des de lògiques no agrícoles, aquests territoris tenen totes les de perdre.
10. **Entendre que gestionar l'espai agrari periurbà:**
  - a. **No és sinònim d'endreçar** ni de realitzar unes actuacions merament cosmètiques, sinó de constatar realitats, resoldre causes i impulsar noves tendències.
  - b. Que el què importa no és moure's, sinó **caminar cap a la direcció correcta**. Aquesta direcció correcta per als espais agraris periurbans no és altre que aquella que fa possible consolidar un sector productiu agrari amb futur i amb un model social i ambiental acceptable.
  - c. Que ha de comportar la **presa de decisions, voluntat d'executar-les i compromís amb el futur**, i això implica fixar mesures a desenvolupar, establir responsabilitats, definir procediments i comptar amb recursos humans i econòmics.
  - d. Implica **ser conservador a l'hora de preservar el valor** de l'espai agrari periurbà i a la vegada, **imaginatiu i creador per desenvolupar**

les seves funcions econòmiques, ambientals i socials, i **rigorosos en la regulació dels usos permesos.**

11. **Prestar una especial atenció** en la millora de les infraestructures productives, viàries i de serveis de l'espai agrari periurbà, així com sobre el control de la qualitat de l'aigua i del sòl, dels abocaments i usos degradants. Junt a una nova **“cultura de l'aigua”**, cal impulsar una nova **“cultura del sòl”**. Tots dos, l'aigua i el sòl, són dos recursos naturals limitats i escassos, patrimoni comú de difícil recuperació una vegada malmesos.
12. **Utilitzar**, a l'hora de proposar-se preservar i desenvolupar un espai agrari periurbà, estratègies que vagin més enllà d'una simple resistència a perdre el territori i amb ell la identitat, cercant instruments diversos, públics i privats, capaços de superar les pressions que s'exerceixen sobre els espais agraris periurbans per ser fagocitats i foragitats. En definitiva, utilitzar **tots aquells mecanismes jurídics, tècnics i de dissuasió que siguin necessaris per plantejar estratègies de planificació, ordenació i gestió** dels espais agraris periurbans, a mig i llarg termini, capaços de preservar-los i desenvolupar-los, on superar la precarietat territorial, ambiental i social en la qual es troben assumits els espais agraris periurbans.
13. **Cercar les oportunitats de finançament**, que la Unió Europea pugui oferir als agents implicats en la gestió dels espais agraris periurbans, per a projectes i programes concrets basats en objectius i resultats clarament definits i orientats a la gestió, tant en la seva vessant de protecció com en la de desenvolupament dels espais agraris.
14. **Impulsar una gestió agrària i territorial duradora en el temps a partir de:**
  - a) **La planificació territorial, urbana i d'ocupació del sòl** que incorpori el tractament dels espais agraris periurbans i les polítiques sectorials i que inclogui, en la metodologia, una fase important per consultar a tots els portadors d'interessos sobre el territori, en especial al sector agrari, on la participació i el diàleg siguin l'eina de treball i de relació entre administracions, sector agrari i ciutadans.
  - b) **El pla estratègic de gestió i desenvolupament** sostenible com a eina de concreció entre administracions implicades i el sector agrari
  - c) **L'ens de participació i gestió conjunta**, entre públics i privats compromesos en la gestió, que actuï d'impulsor i dinamitzador de l'espai agrari periurbà, doni a conèixer a la ciutadania els valors d'aquests territoris periurbans i desenvolupi projectes de gestió “rururbans” basats en una “xarxa de cooperació” on conflueixin finalitats i interessos comuns i s'impulsin accions específiques d'actuació.
15. **Incorporar “el coneixement” com un factor més de producció** de les explotacions agràries, junt als factors tradicionals de capital, treball i terra, i utilitzar les noves tecnologies de la informació i del coneixement (TIC), com

una eina de suport a la preservació, gestió dels espais agraris i de les explotacions agràries.

16. **Recuperar el paisatge agrari periurbà**, defugint de banalitzacions paisatgístiques o de fer-lo vulgar i homogeni tot donar-li valor, revaloritzar-lo, no a partir de dissenys preestablerts des de fora del la pròpia activitat agrària, sinó des de dins del sector agrari, **entenent l'espai agrari com a un agroecosistema**.
17. **Enfortir el paper dels governs locals en la preservació i gestió dels espais agraris periurbans**, en base als principis de subsidiaritat, eficàcia i acostament de les administracions locals als ciutadans, convertint-se en agents de progrés dels seus municipis mitjançant iniciatives de foment i desenvolupament que incorporin l'acceptació i la integració de la complexitat dels espais agraris periurbans i processos participatius amb els agents actors d'aquests espais.
18. **Crear un Observatori Europeu de l'agricultura periurbana** que, a més de tenir una visió europea dels espais agraris periurbans i de l'activitat agrària que en ells s'hi desenvolupa, actuï com a centre de referència per al seguiment, anàlisi i difusió de la situació de l'agricultura periurbana europea i com a punt de trobada, reflexió i diàleg entre les administracions locals de primer i segon nivell i entre els diferents organismes europeus.

Per acabar, voldria recordar una frase del diputat president de l'Àrea d'Infraestructures, Urbanisme i Habitatge i de l'Àrea de Vies Locals de la Diputació, qui en l'exposició de la seva ponència "els reptes europeus per a l'autonomia local en la gestió del territori", va dir : **"Els agents que estan en el territori ens han de trobar als ens locals com uns aliats. El nostre divorci resta representativitat als representants polítics"**. Aquesta frase reforça el què durant aquests dos dies s'ha vingut insistint per diversos ponents. Una condició necessària, si be no suficient, per a la preservació i desenvolupament dels espais agraris, és la voluntat política.

Moltes gràcies.